

ЎҚУВЧИЛАРДА ЎҚИШГА НИСБАТАН ИЖОБИЙ МУНОСАБАТНИ НАМОЁН БЎЛИШНИНГ ДИНАМИК ХУСУСИЯТЛАРИ

Тоштемиров Рустам Абдурашидович

Чирчиқ давлат педагогика университети

Гуманитар фанлар факультети 2-магистранти

Аннотация: *Мазкур мақолада ўқувчиларни мактаб таълимига нисбатан эмоционал барқарорлигини ошириш мақсадида улар билан махсус ишлаб чиқилган дастур асосида психологик ўйинлар, ўқувчилар учун танлаб олинган психологик ўйинлар, уларнинг ўқув фаолиятига нисбатан интилиш ва иштиёқларини оширишга хизмат қилади. Шундан сўнг, биз томонимиздан таклиф қилинган психологик ўйинларнинг самарадорлик даражасини текшириш мақсадида улар билан қайта диагностика ишлари ва ўтказилган методика натижалари жадвалда акс эттирилган.*

Калим сўзлар: *ижобий муносабат, рефлексив қобилиятлар, ҳиссиёт, назарий онг, тафаккур, мнемоник ҳаракатлар, ақлий режаслаштириш, эпизодик тажрибалар.*

Аннотация: *В целях повышения эмоциональной устойчивости учащихся по отношению к школьному обучению психологические игры по специально разработанной программе, подобранные для учащихся психологические игры служат повышению их стремления и энтузиазма к учебной деятельности. После этого для проверки уровня эффективности предложенных нами психологических игр результаты повторной диагностической работы с ними и методика приведены в таблице.*

Ключевые слова: *позитивный настрой, рефлексивные способности, эмоция, теоретическое сознание, мышление, мнемонические действия, мыслительное планирование, эпизодические переживания.*

Abstract: *In order to increase the emotional stability of students in relation to school education, psychological games based on a specially developed program, selected psychological games for students, serve to increase their aspirations and enthusiasm for educational activities. After that, in order to check the level of effectiveness of the psychological games offered by us, the results of re-diagnostic work with them and the methodology are shown in the table.*

Key words: *positive attitude, reflective skills, emotion, theoretical consciousness, thinking, mnemonic actions, mental planning, episodic experiences.*

Мактаб ёши, айниқса, ўқув фаолияти учун муҳим бўлган ҳис-туйғуларни шакллантириш учун энг сезгир ҳисобланади. Боланинг ҳис-туйғуларининг мазмуни, у тез-тез бошдан кечираётган ҳис-туйғулари, турли вазиятларда, у дуч келадиган ҳаётнинг турли ҳодисаларига бўлган реакциялар мактабдаги таълим фаолиятининг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқади.

Д.Б.Элькониннинг сўзларига кўра, болага инсон фаолиятининг янги соҳасида - ўқитишда янги ютуқларни ваъда қилади. Мактабда бола ёзиш, арифметика, ўқиш, жисмоний тарбия, расм чизиш, қўл меҳнати ва бошқа турдаги таълим фаолиятига хизмат қилиши керак бўлган махсус психофизик ва ақлий фаолиятни ўрганади. Ўқиш учун қулай шароитларда ва боланинг ақлий ривожланишининг этарли даражасида ўқув фаолияти асосида назарий онг ва тафаккур учун зарур шарт-шароитлар пайдо бўлади.

Мактабда, ҳаётнинг янги шароитида, бу эгалланган рефлексив қобилиятлар болага ўқитувчи ва синфдошлар билан муносабатлардаги муаммоли вазиятларни ҳал қилишда яхши хизмат қилади. Шу билан бирга, ўқув фаолияти боладан ақлий операциялар билан боғлиқ бўлган алоҳида акс этиришни талаб қилади: ўқув вазифаларини таҳлил қилиш, ҳаракатларни назорат қилиш ва ташкил этиш, шунингдек диққатни назорат қилиш, мнемоник ҳаракатлар, ақлий режалаштириш ва муаммоларни ҳал қилиш. Шу билан бирга, ҳиссий соҳанинг уйғун ривожланиши баъзан ҳал қилувчи рол ўйнайди.

Мактаб ўқувчиси шахси тузилишидаги ҳиссий соҳанинг аҳамияти, унда турли хил ҳис-туйғулар тенг бўлмаган ўрин эгаллашида ҳам намоён бўлади. Туйғулар, айниқса эпизодик кечинмалар мавжуд бўлиб, улар образли қилиб айтганда, боланинг ички дунёсининг чеккасида жойлашган.

Эпизодик тажрибалар кичик ўқувчининг моҳиятига унчалик таъсир қилмайди, унинг виждонини гапиришга мажбурламайди, инқирозга, танглик фаровонлигига олиб келмайди, гарчи улар баъзан жуда катта куч билан бошдан кечирилса. Бундай ҳис-туйғулар изсиз ўтади. Аммо бола шахсининг асосий интилишлари, унинг э'тиқодлари, идеаллар доираси, келажак орзулари билан боғлиқ чуқур ҳис-туйғуларни ҳам бошдан кечиради. Бу, шунингдек, шахсининг асосий интилишларига зид келадиган, ўткир ахлоқий зиддиятларни, виждон азобларини келтириб чиқарадиган тажрибалар бўлиши мумкин. Улар ўзлари ҳақида жиддий хотира қолдирадилар, муносабатларнинг шахсиятининг ўзгаришига олиб келади. Агар талаба бошидан кечирган ҳис-туйғулар унга чуқур таъсир қилган бўлса, унда улар нафақат унинг фаровонлигига таъсир қилади, балки унинг хатти-ҳаракати ва фаолиятини ўзгартиради.

Шубҳасиз, биринчи ва тўртинчи синф ўқувчиларининг руҳий тузилишида жиддий фарқлар мавжуд. Агар улар ўртасида фарқлар мавжуд бўлса, боланинг ҳиссий ҳаётига хос бўлган нарсаларни этарлича аниқ кўриш мумкин.

Биринчи синф боласи учун янги, жуда муҳим ижтимоий алоқалар пайдо бўлади: биринчи навбатда ўқитувчи билан, кейин эса синф жамоаси билан. Унинг синфдаги хатти-ҳаракатларига янги талабларнинг пайдо бўлиши, ўзгаришлар пайтида, унинг ўқув фаолиятига қўйиладиган талабларнинг пайдо бўлиши - ўқиш, бутун синф билан топшириқларни бажариш, уйда дарс тайёрлаш, ўқитувчининг тушунтириши ва унинг жавобларига диққат билан муносабатда бўлиш. ўртоқлар, унинг фаровонлигини ўзгартиради ва унинг тажрибасига таъсир қилувчи кучли омилга айланади. Ижтимоий тажриба ҳиссиётларнинг тартибга солиш функциясининг шаклланишига асос бўлиб, ўқув фаолияти учун энг муҳим ҳисобланади.

Туйғуларнинг тартибга солувчи роли нафақат у ёки бу ўқув фаолиятига ҳамроҳ бўлади, балки уни олдиндан кўра олади, бунинг натижасида у кичик ўқувчини ушбу фаолиятга тайёрлайди. Шундай қилиб, ҳис-туйғулар нафақат унга таъсир қилади, балки ўқув фаолиятига ҳам боғлиқдир.

Ўқув мавзусига ижобий ҳиссий муносабат вазифаларни бажаришни яхшилади. Шу муносабат билан, ҳар қандай мураккаблик даражасидаги вазифаларни бажараётганда, қобилияцизлик билан боғлиқ салбий ҳис-туйғуларга эга бўлган ҳис-туйғулар вазифаларни бажариш даражасини пасайтиришга ёрдам беради, муваффақиятга эришиш билан боғлиқ ижобий ҳис-туйғулар, аксинча, ўқув фаолиятини яхшилашга ёрдам беради.

Таълим фаолиятидаги ҳиссий фаровонлик юқори ўз-ўзини ҳурмат қилишни, шаклланган ўзини ўзи бошқаришни, мақсадларга эришишда муваффақиятга йўналтиришни, таълим фаолиятида ҳиссий қулайликни таъминлайди. Бу ҳиссий фаровонлик боланинг ривожланишининг муваффақиятини аниқлаш учун энг кенг қамровли тушунчадир.

Бироқ, шуни унутмаслигимиз керакки, бу ёшдаги бола учун ҳиссий сезгирлик ва эмпатия доираси чекланган. Бир қатор ҳиссий ҳолатлар ва одамларнинг тажрибалари уни қизиқтирмайди, нафақат ҳамдардлик, балки тушуниш учун ҳам кириш мумкин эмас.

Мақтаб ёшидаги болаларнинг ўзига хос хусусияти уларнинг таъсирчанлиги, ёрқин, катта, ранг-баранг ҳамма нарсага ҳиссий муносабатда бўлишидир. Монотон, зерикарли дарслар биринчи синф ўқувчисининг когнитив қизиқишини тезда пасайтиради, ўрганишга салбий, ҳиссий муносабатнинг пайдо бўлишига олиб келади.

К.Е.Изарднинг сўзларига кўра, ҳис-туйғуларнинг мотивацион функцияси, биринчи навбатда, қизиқишнинг шаклланишида ётади. Натижада, кичик ёшдаги ўқувчилар ўз эҳтиёжларини, истакларини қондириш ва таълим фаолияти мақсадига муваффақиятли эришишда ижобий ҳис-туйғуларга эга.

Болаларнинг ўқув фаолиятида улар ўрганиш учун мотивация, муваффақият мотивацияси қондирилганда ўзини намоён қилади.

Мактаб ўқувчилари одатда ўқув фаолиятидаги мустақилликдан, хусусан, ўқув ишининг бир босқичидан иккинчисига мустақил ўтишдан, масалан, ўқув вазифасини (муаммосини) шакллантиришдан ўқув ҳаракатларини белгилашга ўтиш қобилиятидан катта қувонч топадилар. муаммони ҳал қилиш йўллари), ўқитувчининг ёрдамсиз, кейин танланган ечим йўлини текшириш усуллариغا.

Мактаб ёшида билимга қизиқиш боланинг ҳаракатларининг мустақил мотивига айланади, унинг хатти-ҳаракатларини бошқара бошлайди. Кичик мактаб ўқувчилари мусобақаларнинг ўзи ўз ичига олмайдиган бундай тадбирларга рақобат мотивларини киритадилар. Болалар доимо ўз муваффақиятларини таққослайдилар, улар мақтанишни яхши кўрадилар, муваффақиятликларни кескин бошдан кечирадилар

Ижобий тажрибага асосланган ҳаракат мотивлари: мактаб ёшидаги болаларда барқарор бўлган ҳамдардлик, мойиллик, меҳр янада самаралироқ бўлиб, тобора хилма-хил шаклларда намоён бўлади.

Ҳаракатларда мустаҳкамланган ижтимоий интилишларда янада барқарор характер касб этадиган ахлоқий туйғулар шаклланади. Аммо бу содир бўлади, агар бундай ҳолатлар тегишли ҳиссий муносабат билан кичик ёшдаги талабалар томонидан амалга оширилса, яъни. ижтимоий тажрибалардан келиб чиққан ҳаракатлар сифатида. Агар бу нарсаларни ёш ўқувчилар аниқ ифодаланган ҳиссий муносабақиз амалга оширсалар, унда уларни амалга ошириш ўқувчининг ички дунёсида ўзгаришларга олиб келмайди ва фақат расмий равишда яхши, яхши, лекин моҳиятан бефарқ бўлган ҳаракатга айланади ва кейин у талабанинг маънавий қиёфасига таъсир қилмайди.

Шаклланган салбий ҳиссий мотивация унинг пайдо бўлишига олиб келадиган фаолиятни тартибсизлантиради, лекин зарарли таъсирларни камайтириш ёки йўқ қилишга қаратилган ҳаракатларни ташкил қилади. Ҳиссий таранглик мавжуд. Бу ақлий ва психомотор жараёнлар барқарорлигининг

вақтинча пасайиши билан тавсифланади, бу ўз навбатида турли хил сезиларли вегетатив реакциялар ва ҳиссиётларнинг ташқи кўринишлари билан бирга келади. У турли хил ҳиссий, психоген, стресс ва бошқа омиллар, яъни мотивацион, ҳиссий, иродавий, интеллектуал соҳаларга жуда кучли таъсирлар билан боғлиқ ҳолда пайдо бўлади ва ривожланади, турли ҳиссий реакциялар ва тажрибалар билан бирга келади.

Ҳиссиётларнинг мотивацион функциясини ривожлантириш учун турли ҳис-туйғулар ва ҳис-туйғуларни уйғун тарбиялаш, шунингдек, боланинг ҳис-туйғулари ва ҳис-туйғуларини (ғазаб, ташвиш, кўрқув, шароб, шармандалиқ, хушёқиш, ачиниш, эмпатия, мағрурлик, зодагонлик, севги ва бошқалар) бошқаришда зарур кўникмаларни шакллантириш керак; унинг ҳиссий ҳолатини тушунишга ўргатиш ва уларни келтириб чиқарадиган сабаблар. Боланинг ҳиссий фаровонлиги билан унинг ўзи, қобилиятлари, ахлоқий ва бошқа фазилатларини баҳолаш билан боғлиқ.

П.В.Симоновнинг фикрича, ҳис-туйғуларнинг компенсацион функцияси ҳар қандай эҳтиёж ва истакларнинг қондирилмаслиги натижасида ўзини намоён қилади. Бу, айниқса, бошланғич синфларда ўқув фаолиятидаги муваффақиятсизликлар туфайли яққол намоён бўлади. Бундай болалар ўзларини қолган ўқувчилар билан бир хил ҳис қилишни тўхтатадилар, улар ўқув фаолиятида мақсадни кўрмайдилар, улар бошқа жамоа, ҳаёт ва фаолиятнинг бошқа мазмунини қидирадилар.

Ўқувчининг ҳиссий ҳаётининг хусусиятларида ижобий йўналишдаги ўзгаришлар кичик ёшдаги ўқувчиларни ижтимоий маъқуллайдиган фаолиятга жалб қилиш натижасида юзага келиши мумкин. Агар ёшроқ ўқувчи бирон бир ўқув фаолиятига, маълум бир ўқув предметига қатнаша бошласа ва унда муваффақиятга эриша бошласа пайдо бўлади.

Натижада, бундай ўқувчи соғлиғининг янада қулай ҳиссий ҳолатини ривожлантиради. Муваффақиятли таълим фаолияти тўғрисида бўрттирилган ва асоссиз даъволар ушбу фаолиятда энг муваффақиятли бўлган синфдошларига салбий ҳиссий муносабатни яратади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Зуев Д. Д. Проблемы школьного учебника: XX век. М.: Просвещение, 2004. 384 с
2. Иксанова Г. М. О качестве учебников и обеспеченности ими организатсий общего среднего, технического и профессионального образования: выступление на правительственном часе 18 мая 2015 года
3. Рлфозин В. М. Учебник: вчера, сегодня, завтра // Общество и книги: от Гутенберга до Интернета. М.: Традиция, 2001. С. 212–221.
4. Лернер И. Я. Содержание образования в средней школе как объект теоретического рассмотрения // Пути совершенствования содержания образования и учебно-воспитательного протсесса в средней школе. М., 1981. 203с
5. Смирнов В. И. Учебная книга в системе дидактических средств // Университетская книга, 2001. № 11. С. 20–26
6. Розин В. М. Учебник: вчера, сегодня, завтра // Общество и книги: от Гутенберга до Интернета. М.: Традитсия, 2001. С. 212–221.